

Lettre-arc+kép

Tomáš Džadoň - múlt és hagyomány a kortárs köztéri művészetben

Milyen legyen egy köztéri alkotás? Milyen célból, minek a nevében, kinek a dicsőségére születnek közttereink új művei? Kit vagy milyen történelmi eseményt ábrázoljon, milyen művészeti eszközöket alkalmazzon egy-egy mű megalkotója? Az új emlékművek rendelkeznek-e olyan művészeti kvalitásokkal, hogy évtizedek múltán akár műemlékké is nyilvánítsák őket? Ugyanakkor az sem illegitim kérdés, hogy szükségünk van-e a 21. században kultuszokat és mítoszokat teremtő és erősítő köztéri művészeti alkotásokra? Nem csupán márvány- és bronzpocsékolás a 19. századi akadémizmust felélesztő köztéri művészetünk, hogy mindenekelőtt eszközként szolgáljanak hatalmi és politikai célokat? Ernest Gellner, a prágai születésű világhírű szociológus már több évtizede felfedte, hogy minden egyes köztéri monumentum valódi – ám nem bevallott – indítéka, hogy a kulturális értékek és nemzeti identitás rögzítése helyett egy új nemzeti identitást, nemzeti kultúrát, emlékezőpolitikát teremtsen, mi több, a történelmi személyiségek és események új értelmezését segítse diadalra.

Bármennyire anakronizmus a köztéri szobrászat a kortárs művészet szemzőgéből, a rendszerváltozás óta eltelt negyed évszázad történései, belpolitikai szoborvitái vagy akár nemzetek közötti konfliktusok is arra figyelmeztettek, hogy jelenkorunk új agorafóbiája ismét a hatalmi játszmák részeseivé tette mind a köztereket, mind a művészetet. Ebben a közép-európai helyzetben egyáltalán születhetnek-e kortárs köztéri alkotások?

Tomáš Džadoň (1981), a kortárs cseh és szlovákiai művészet egyik legtehetségesebb alkotója, az Essl-díj nyertese (2007), a cseh Chaluppecký-díj és a szlovákiai Oskár Čepan-díj döntőse, éppen erre tesz kísérletet művészetében. Džadoň fiatal kora ellenére is tekintélyt parancsoló életművel rendelkezik, amely a rajztól az installációig vezetett. A pozsonyi és a prágai képzőművészeti akadémiák világa, tapasztalata, valamint az egyéni szülőföld-élménye szolgáltatja azt az egy egyedi teret és közeget mind a mai napig számára, amelyben megtalálni véli konzekvens művészeti programját, amelynek szöveve a *poszt-totalitárius Kelet-Közép-Európa társadalma*. Érdeklődésének középpontjában a modern életstílus és a hagyományok közötti különbség, feszültség és konfliktus áll. Csaknem antagonisztikus ellentétekből keletkeznek művei, mintegy hangsúlyozva korunk *poszt-szocialista állapotát* (Jiří Ševčík). Ennek jegyében kerül egymáshoz és egymásra a népi hagyomány és korunk tömegkultúrájának jellegzetes eleme. A lokális kultúra elemeit használja fel, mint pl. a szalonna, a népi faház és a panelház, ám nem agitprop vagy nosztalgiát ébresztő szándékból, hanem ellenkezőleg, a nosztalgiával, a múlttal, az egyéni és kollektív emlékezettel való konfrontáció érdekében. Még művész-hallgatóként fogalmazta meg 2006-ban a *Hagyományos karaván* és a *Népi*

Építészet Emlékműve (NÉE) projekteket, és *Superflat* (2007) c. diplomamunkája már a hagyományok mesterkélt voltát hangsúlyozta, mégpedig a valós tárgy és szimulákrum konfrontációjával, a kint és bent ellentétének megszüntetésével, a belső tér megismerésének elvitatásával. A népi építészet mellett egyre intenzívebben foglalkoztatta a szocializmus korszakának jellegzetes csehszlovákiai panel-építésze, ő maga is egy poprádi lakótelepen nőtt fel, s a panellakás ablakaiból csodálta a Magas-Tátra bérceit. Ez vezette a *Kapu* (2008), a *Portál* (2009) vagy a *Senki földje* (2009) installációk kivitelezéséhez. Az értelmezés szabadságát legkézenfekvőbbben a 4 méter magas *Ez attrakció vagy ledől?* (2009) c. objektje képviseli, amely a panelhez, a múlthoz és a hagyományhoz való viszony szerint értékeli a látottakat például a selmečbányai pályaudvar épületében.

Több év várakozás után a Kassa Európa Kulturális Fővárosa 2013 projekt keretében valósíthatta meg a 2006-ban koncept szintjén kidolgozott *Népi Építészet Emlékművét (NÉE)*. Kassa Furča lakótelepén három lipói faépitmény, szűr került a 13 emeletes ház tetejére. Az 1902-ből és 1965-ből származó népi építmények az 1970-es és 1980-as években épült panelházzal lettek társítva, azaz két egymástól eltérő, egymással ellentétben álló kultúrát képviselő elem lett egymáshoz rendelve. A 2013 szeptemberében kivitelezett hatalmas installáció, ill. köztéri alkotás nem csak 41 tonnás tömegével, 178 m²-es méretével váltott ki nagy érdeklődést, hanem annak a gondolatnak a megfogalmazásával is, hogy bármennyire összeegyeztethetetlen is ennek a két kultúrának az építménye, a maga nemében mindkettő korának tömegigényeit elégítette ki. A múlt iránti tisztelet is kihámozható a NÉE esetében, mivel a szocialista korszak építménye mintegy posztamensként szolgál a népi építészet remekeinek. Két világ, két kultúra, különböző generációk, hagyományok és tapasztalatok konfrontálódtak ebben a műben – kivételes érdeklődést váltva ki egy kortárs köztéri alkotással. A Prágában és Pozsonyban felváltva élő képzőművész a Krokus Galéria alkotója.

Hushegyi Gábor